

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВА КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

СОЛОВЕЙ Наталія Сергіївна - здобувач Харківського національного університету
внутрішніх справ

Стаття присвячена питанню захисту права комунальної власності в Україні. Розглянуто поняття та сутність цивільно – правового захисту. Визначені форми захисту права комунальної власності.

Ключові слова: право власності, комунальна власність, цивільно-правовий захист, форми захисту, територіальна громада.

Конституція України визначає комунальну власність як матеріальну основу місцевого самоврядування в Україні. Ефективне здійснення самоврядних функцій територіальної громади стає неможливим без необхідної матеріальної бази, а тому і набирає значення здійснення належного захисту комунальної власності. На жаль, на сьогодні питання захисту комунальної власності не висвітлюється як у науковій літературі, присвяченій загальним положенням про право власності, так і у роботах, що стосуються права комунальної власності, а тому дане питання набирає актуальності.

Дослідженням загальнотеоретичних питань права власності та комунальної власності зокрема займалися такі вчені, як: І. О. Дзера, І. В. Жилінкова, К. Апанасенко, Л. Музика, В. Ігнатенка, С. Сиротенка, О. Первомайський.

Оскільки захист права власності є однією з найголовніших функцій держави, основні принципи охорони власності закріплені конституційно. Так, Основний закон держави визначає, що кожен має

право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, і ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Держава забезпечує захист права усіх суб'єктів права власності [1]. Це ж положення відображене у статті 318 та 320 Цивільного Кодексу України [2].

Положення щодо охорони права власності знайшли свій розвиток й у кримінальному, адміністративному, земельному, фінансовому праві. Проте, все ж таки особливу роль відіграють саме норми цивільного права, забезпечуючи правове регулювання і захист відносин власності в тих випадках, коли вони порушуються.

Для розкриття змісту захисту права комунальної власності важливим є визначення поняття цивільно – правового захисту права власності, оскільки загальні положення права власності, які визначені науково та на законодавчому рівні стосуються і права комунальної власності, зокрема.

Поняття захисту права власності в науковій літературі трактується по різному. Так, у деяких джерелах дане поняття визначають як сукупність передбачених законом цивільно-правових засобів, які, по-перше, гарантують нормальне господарське використання майна (тобто вони забезпечують захист відносин власності в їх непорушеному стані), а по-друге, застосовуються для поновлення порушених правовідносин власності, для усунення перешкод, що заважають їх нормальному функціонуванню, для відшкодування

збитків, які заподіяні власнику [3, с. 321].

Захист права власності визначають також як систему активних заходів, які застосовуються власником, компетентними державними чи іншими органами, спрямована на усунення порушень права власності, покладення виконання обов'язку з відновлення порушеного права на порушника. Така система захисних заходів є складовою частиною загальноправового механізму захисту права власності та інших цивільних прав [4].

Усі наведені визначення захисту права власності точно відображають сутність цього поняття. Право на захист суб'єктивного цивільного права виникає у разі його - 1) порушення; 2) невизнання; 3) оспорування. Застосовуючи ці підстави для правового захисту комунальної власності, можна визначити, що територіальна громада (суб'єкт права комунальної власності) набуває право на захист у разі, якщо іншими особами порушуються її права по володінню, користуванню та розпорядженню майном, або якщо третя особа не визнає її власником певної речі, не вважаючи й себе її власником, або, навпаки, заявляючи власні вимоги як власника на цю річ.

Цивільно-правовому захистові притаманні свої специфічні методи й засоби, які істотно відрізняються від існуючих в інших галузях права. Специфіка цивільно-правового захисту права власності передусім полягає у застосуванні таких юридичних засобів, які забезпечують усунення перешкод у здійсненні права власності та відновлення майнового становища потерпілого власника за рахунок майнових благ порушника чи іншої зобов'язаної особи.

В. П. Грибанов зазначав, що безспірним і загальновизнаним у літературі є положення про те, що, визнаючи за тією чи іншою особою певні суб'єктивні права та обов'язки, цивільне законодавство надає уповноваженій особі й право на їх захист [5, с. 104].

Цивільним кодексом України, зокрема статтею 20, передбачено, що право на захист особа здійснює на власний розсуд. Нездійснення особою права на захист не є підставою для припинення цивільного

права, що порушене, крім випадків, встановлених законом [1].

Проте, зазначене положення не може в повній мірі використовуватися для захисту комунальної власності. Так, у разі порушення цього права органи місцевого самоврядування, до компетенції яких віднесене управління комунальним майном, зобов'язані реалізувати право територіальної громади на захист. Але територіальна громада, як власник, юридично позбавлена можливості безпосередньо або навіть через свої представницькі органи здійснити захист свого права власності в судовому порядку.

Стосовно реалізації права на звернення до судових органів за захистом права комунальної власності існує проблема визначення особи позивача. За загальним правилом право на захист права власності має та реалізує власник. Єдиним суб'єктом права комунальної власності є територіальна громада. Органи місцевого самоврядування, у свою чергу, є лише суб'єктами управління об'єктами права комунальної власності. Здійснення повноважень власника відбувається за рішенням органу місцевого самоврядування, однак власником комунального майна є територіальна громада.

Л. Музика вказує, що потрібно чітко розмежовувати суб'єктів права комунальної власності та суб'єктів здійснення цього права. У першому випадку ними є відповідні територіальні громади, а в другому – як безпосередньо територіальні громади, так і уповноважені ними органи – органи місцевого самоврядування [6].

Органи місцевого самоврядування можуть також розглядатися як суб'єкти права комунальної власності. Вони зазначають, що, коли місцеве населення у сфері відносин комунальної власності виступає первинним власником, то органи місцевого самоврядування можуть бути визначені як публічні власники, тобто органи, які не лише здійснюють повноваження первинного власника, а й формулюють його інтереси, ототожнюють своє вольове бачення з баченням населення [7, с. 82].

Способи цивільно-правового захис-

ту права власності закріплені главою 29 Цивільного кодексу України. До них, зокрема, належить віндикаційний позов (ст. 387 ЦК), негаторний позов (ст. 391 ЦК), позов про визнання права власності (ст. 392 ЦК), визнання незаконним правового акта, що порушує право власності (ст. 393 ЦК). Разом з тим, наведений перелік способів захисту права власності не є вичерпним. Відповідно до ч. 2 ст. 16 Цивільного кодексу України суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом [2]. Це положення відповідно стосується й захисту права власності.

Захист суб'єктивного права здійснюється за допомогою застосування форм та способів захисту. В літературі під формою захисту розуміють комплекс внутрішньо узгоджених організаційних заходів по захисту суб'єктивних прав та розділяють на дві форми захисту: юрисдикційну та неюрисдикційну.

Юрисдикційна форма захисту – це діяльність уповноважених державою органів по захисту порушених, оспорюваних, невизнаних суб'єктивних цивільних прав. Суть цієї форми полягає в тому, що особа, право якої порушено, оспорюється чи не визнається, звертається за захистом до державного чи іншого компетентного органу, який уповноважений вживати необхідних заходів для відновлення порушеного права або припинення правопорушення. До юрисдикційної форми захисту відносять судовий захист (ст. 16 ЦК), захист порушених прав нотаріусом (ст. 18 ЦК), захист прав органами державної влади та органами місцевого самоврядування (ст. 17 ЦК).

Неюрисдикційною формою захисту порушених прав є самозахист, тобто здійснення управомоченою особою дозволених законом дій фактичного порядку, спрямованих на охорону його особистих чи майнових прав та інтересів.

В умовах ринкової економіки такі способи юрисдикційної форми захисту виявилися недостатньо ефективними, оскільки для їхнього здійснення необхідний певний проміжок часу (подання позову до

суду, скарги до адміністративного органу, їх розгляд, винесення рішення, організація його виконання тощо), тоді як обставини досить часто вимагають негайного реагування на допущене порушення. За таких умов зростають роль та значення самозахисту [6, с. 89].

Самозахист може бути реалізований як у речових, так і в зобов'язальних відносинах. Об'єктом самозахисту є суб'єктивні цивільні права та охоронювані законом інтереси як власні, так і іншої особи. Отже, протидіяти порушенню права комунальної власності може будь-яка особа, зокрема житель територіальної громади як особисто, так і за допомогою спеціально створених громадських організацій. По-друге, сьогодні ця форма захисту набуває поширення та застосовується, зокрема, у випадках протидії жителями територіальної громади незаконному будівництву на землях комунальної власності. Безперечно, громадяни, у першу чергу, захищають свої права та інтереси (на безпечне довкілля, на користування прибудинковою територією тощо). Однак їх дії також унеможливають незаконне захоплення земельних ділянок, що є у комунальній власності.

Слід зазначити, що заходи протесту населення проти забудови певних територій лише тоді можуть кваліфікуватись як самозахист, якщо будівництво здійснюється без належного дозволу, без відведення у встановленому порядку земельної ділянки, тобто незаконно.

Аналіз питання захисту права комунальної власності свідчить про те, що на сьогодні в законодавстві не закріплено єдиної системи заходів запобігання порушенню права комунальної власності, не врегульовано застосування засобів захисту права комунальної власності. Враховуючи специфіку об'єктів, цілей їх використання, суб'єктів управління необхідність закріплення в законодавстві спеціальних норм, присвячених регулюванню захисту права комунальної власності.

Література

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К. : Преса України, 1997. – 80 с. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради. – 2003. – №№40-44. – Ст.356 (зі змінами).

2. Бірюков І.А. Цивільне право України. Загальна частина. Навчальний посібник / І.А. Бірюков, Ю.О. Заїка. – К.: КНТ, 2006. – 480 с.

3. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О. В.Дзери, Н.С.Кузнецової, Р.А.Майданика. – 3-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 976 с.

SUMMARY

The article is devoted protection of municipal property in Ukraine. Consider of concept and essence of civil - legal protection. Defined protection form of communal ownership.

4. Грибанов В. П. Пределы осуществления и защиты гражданских прав // Осуществление и защита гражданских прав. – М.: Статут, 2000. – С. 104.

5. Музика Л. Чи існують реальні суб'єкти права комунальної власності? // Право України. – 2002. – № 11. – С. 116.

6. Баранова Л.М. Питання захисту права комунальної власності // Державне будівництво та місцеве самоврядування/ Л.М. Баранова. – 2006. – № 12. – С. 79 – 90.